Гончарова Наталія Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії та методики її навчання, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Ізмаїл, Україна, https://orcid.org/0000-0002-0190-4015

Goncharova Nataliia, PhD of Historical Science, Associate Professor, Head of the Department of History and Methods of Its Teaching, Izmail State University of Humanities, Izmail, Ukraine, https://orcid.org/0000-0002-0190-4015

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БЛАГОДІЙНИХ ТОВАРИСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНІЗАЦІЇ МОЛОДІ

HISTORICAL EXPERIENCE OF DOMESTIC CHARITABLE SOCIETIES AS A TOOL FOR YOUTH CITIZENSHIP

Анотація

У статті досліджується історичний досвід вітчизняних благодійних організацій як дієвий засіб соціалізації та виховання молоді. Обґрунтовано, що залучення юнацтва до волонтерської діяльності та доброчинності сприяє формуванню активної громадянської позиції, національної свідомості та патріотизму.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі історичних форм, методів та результатів діяльності благодійних товариств у минулому, а також у визначенні можливостей адаптації цього досвіду до сучасних викликів.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, об’єктивності та системності. Використано комплекс загальнонаукових

(аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально історичних методів для вивчення джерельної та історіографічної бази.

Доведено, що історичні традиції безкорисливої допомоги виступають потужним виховним ресурсом для сучасної української молоді, яка бере активну участь у розбудові суспільства. Виявлено, що участь у роботі благодійних товариств допомагає молоді усвідомити суспільно значущі цілі, розвиває емпатію та відповідальність. Визначено, що адаптація перевірених часом форм благодійності (волонтерство, меценатські проєкти, толоки, просвітницькі гуртки) є дієвим механізмом формування громадянських компетентностей молоді в умовах сучасних суспільно-політичних викликів. Окреслено перспективні напрями розвитку молодіжного волонтерського руху на основі національних традицій доброчинності.

Ключові слова: благодійні товариства, молодь, громадянська свідомість, волонтерська діяльність.

Abstract

The article examines the historical experience of domestic charitable organizations as an effective means of socialization and education of youth. It is substantiated that involving youth in volunteer activities and charity contributes to the formation of an active civic position, national consciousness and patriotism.

The purpose of the study is to comprehensively analyze the historical forms, methods and results of the activities of charitable societies in the past, as well as to determine the possibilities of adapting this experience to modern challenges.

The research methodology is based on the principles of historicism, objectivity and systematicity. A complex of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and specifically historical methods was used to study the source and historiographical base.

It is proven that historical traditions of selfless assistance are a powerful educational resource for modern Ukrainian youth, who take an active part in building society. It is found that participation in the work of charitable societies helps young people to realize socially significant goals, develops empathy and responsibility. It is determined that the adaptation of time-tested forms of charity (volunteering, patronage projects, toloki, educational circles) is an effective mechanism for forming civic competencies of young people in the conditions of modern socio-political challenges. Promising directions for the development of the youth volunteer movement based on national traditions of charity are outlined.

Key words: charitable societies, youth, civic consciousness, volunteer activity.

Постановка проблеми

Процеси розбудови суверенної, демократичної та правової держави в Україні гостро актуалізують питання формування свідомого громадянського суспільства. Ключовим суб'єктом цих трансформацій є молодь, від рівня правосвідомості, соціальної активності та ціннісних орієнтирів якої залежить вектор майбутнього розвитку країни. Водночас сучасні соціокультурні виклики та глобалізаційні процеси зумовлюють потребу в пошуку дієвих інструментів громадянізації молоді – її інтеграції в суспільне життя, формування у неї почуття відповідальності та патріотизму. У цьому контексті надзвичайно цінним є звернення до історичного досвіду. Діяльність вітчизняних благодійних товариств XIX – початку XX ст. демонструє унікальні приклади залучення свідомої частини суспільства, зокрема молоді, до доброчинних просвітницьких та культурних ініціатив. Осмислення цього досвіду дозволяє екстраполювати накопичені ефективні практики на сучасні виховні та соціальні стратегії, розглядаючи

благодійність не лише як акт матеріальної допомоги, а як потужний чинник формування громадянської ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання історії розвитку вітчизняного благодійництва та його громадянського потенціалу перебувають у полі зору багатьох дослідників. На підставі широкого кола архівних джерел Л. Білоусова висвітлює процес формування та діяльність громадських об'єднань, створених в Одесі певними етнічними або етнічно-релігійними групами населення впродовж XIX – на початку XX ст. Авторка наголошує, що їхня діяльність, визначена статутами, спрямовувалася на спільну реалізацію культурних, економічних, вікових, ґендерних, регіональних, релігійних, професійних, соціальних та інших інтересів. Діяльність громадських товариств регламентувалася законодавством і, залежно від соціально-політичних умов, перебувала під гласним або негласним поліцейським наглядом. Найбільшу соціальну активність демонстрували етнічні групи, які діяли в умовах законодавчого, релігійного або політичного тиску з боку російської держави [1, с. 63].

У науковій розвідці О. Синявської, І. Садової розглядається історія виникнення та основні напрями діяльності німецьких національно-культурних товариств, що діяли в Одесі у другій половині XIX – на початку XX ст. Відзначається, що південний регіон і зокрема Одеса стала центром колонізаторських рухів ще на початку XIX ст. Науковиці резюмують, перші товариства розпочинали свою діяльність як благодійні організації, культурницька робота в яких була лише одним з аспектів. Згодом з'явилися культурно-просвітницькі об'єднання, діяльність яких була спрямована на організацію освітніх програм, музичних та літературних заходів задля збереження своєї мови, культури, національної свідомості [2, с. 379].

У статті І. Гребцової, на матеріалах тогочасних літературних видань, нормативно-правової і діловодної документації, архівних документів,

розглянуто діяльність Одеського товариства допомоги літераторам і ученим, роль літературних збірників у формуванні джерел надходження коштів до благодійної організації. Комплексний аналіз джерел дозволів науковиці дослідити головні віхи у діяльності товариства, визначити роль викладачів Новоросійського університету у виданні літературних збірників і розвитку добродійного товариства в цілому [3, с. 47].

Н. Морошан, висвітлюючи діяльність дворян Бессарабської губернії під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр., доводить, що вони брали активну участь в організації доброчинних акцій. У цей період за сприянням місцевих аристократів було проведено 18 благодійних заходів. Найбільшою популярністю користувалися лотереї-алегрі як найшвидший спосіб збору коштів [4, с. 46].

О. Насібова зосереджує увагу на особливостях становлення та формування благодійності у системі суспільного розвитку. У статті визначено, що трансформація форм, принципів, механізмів, напрямів, технологій, соціальних пріоритетів та результатів благодійної діяльності відбувалась під впливом політичних, ідеологічних, правових, економічних, соціальних чинників. Дослідницею доведено, що благодійництво ефективно взаємодіючи з інституціями влади, підприємницькими структурами та громадськими організаціями здатне брати на себе місію вирішення частини тих нагальних соціальних проблем, які держава намагається вирішувати відповідно до запитів суспільства [5, с. 1].

Статтю В. Стинської присвячено актуальній проблемі формування нормативно-правового законодавства щодо благодійної діяльності в Україні, адже благодійництво та благодійна діяльність в умовах трансформаційних викликів стала вагомою частиною соціально-правового життя України у подоланні кризових явищ в економічній, політичній, соціальній, медичній та ін. галузях. Аналіз нормативно-правової бази, що забезпечує розвиток

благодійних організацій в Україні, засвідчив, що найгострішою на сучасному етапі залишається проблема ефективності механізму захисту від шахрайства й інших зловживань у сфері благодійної діяльності [6, с. 396].

У статті О. Берестецької зазначається, що матеріальна складова є важливою, але не визначною у здійсненні благодійництва. Перш за все, до поля зору небайдужих людей потрапляють нужденні в лікуванні діти та дорослі, члени сімей, що опинились в скрутних життєвих обставинах, люди похилого віку та інші вразливі верстви населення. Благодійні організації створюються активними членами суспільства, які, допомагаючи, прагнуть зробити внесок у вирішення нагальних проблем одного або багатьох членів суспільства [7, с. 9].

Мета статті

Метою цієї статті є аналіз діяльності вітчизняних благодійних товариств XIX – початку XX ст. та обґрунтування їхнього досвіду як ефективного інструменту громадянізації та соціального гартування сучасної української молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження

У другій половині XIX ст. з розвитком капіталістичних відносин відбувалось стрімке освоєння південноукраїнського регіону. В зв’язку з цим населення тут швидко ставало мультиетнічним. Саме тому закономірною була поява громадських благодійних товариств за національною ознакою, котрі представляли інтереси окремих етнічних груп. На сучасному етапі національне питання набуває неабиякої актуальності, що обумовлює зростання інтересу науковців до вивчення досвіду функціонування таких організацій в минулому.

Для прикладу. Одеське слов’янське благодійне товариство ім. св. Кирила та Мефодія було створене в 1870 р. як відділення однойменного Московського товариства, заснованого в 60-ті рр. XIX ст. Статутом

визначалися наступні цілі: заохочення всіх небайдужих до корисної праці у сфері слов'янської науки, літератури та мистецтв, надання допомоги нужденним слов'янам в отриманні освіти і пошуках засобів існування [8, с. 765].

До складу Товариства входили дійсні та почесні члени, його керівним органом було Правління. Кількісний склад організації не обмежувався і стати її членом могла будь-яка особа, незалежно від стану і звання. У перші роки діяльності Товариство, очолюване піклувальником Одеського навчального округа С. Голубцовим, в основному надавало матеріальну допомогу слов'янській молоді в отриманні освіти в навчальних закладах Російської імперії [9, с. 224].

У листопаді 1874 р. Товариство заснувало навчальний заклад «Питомник слов'янських дівчат» із метою «підготовки дівчат слов'янського походження до звання вчительок народних шкіл, а також середніх навчальних закладів для роботи на місцях їх батьківщини» [8, с. 765–766]. Серед добродійників, які відпустили кошти на його облаштування були дворяни: П. Суппінич (1 тис. руб.), М. Ігнатьєв (200 руб.), О. Горемикін (100 руб.), С. Голубцов (1,5 тис. руб.) [10, с. 69]. У цей же період П Суппінич заснував в «Питомнику» стипендію в пам'ять свого батька, пожертвувавши для цього облігації Одеського промислового товариства на суму 3 тис. руб. [10, с. 69]. Того ж року, за сприяння пані Л. Вучетич, була влаштована лотерея, під час якої зібрано 6,2 тис. руб. [10, с. 70]. Ці гроші склали недоторканний капітал «Питомника слов'янських дівчат». Доцільно зазначити, що філантропічні цілі Товариства у другій половині XIX ст. все ж таки нерідко доповнювались політичними. В умовах війни та повстання герцеговинців воно надавало матеріальну підтримку боротьбі за незалежність балканських слов'ян.

Серед основних напрямків роботи Товариства важливе місце займала організація народних читань. Ініціатором їх проведення був почесний член Товариства, колишній генерал-губернатор, князь О. Дондуков-Корсаков. Товариство отримало дозвіл від піклувальника Одеського навчального округу на відкриття народних читань за умови, щоб вхідна плата була доступною народним масам [11, с. 107]. Перші читання відбулись у біржовій залі в квітні 1882 р.

Одеське слов'янське благодійне товариство не полишало поза своєю увагою й «Питомник слов'янських дівчат». Так, у 1882 р. на його потреби були зроблені пожертви почесним членом Товариства, його високоповажністю В. Гурком (50 руб.) та паном Шокіним (500 руб.) [12, с. 4]. Цього ж року дворянка Освецимська заповідала на користь «Питомника» 2 тис. руб. [12, с. 5]. У 1885 р. П. Суппінич пожертвував суму в 150 руб. на виплату започаткованої ним стипендії [13, с. 18].

З 1884 р. народні читання стали проводити в приміщенні по вул. Ямській. Однак, популярність народних читань спонукала керівництво Товариства зайнятися пошуком можливостей для відкриття другої аудиторії. З цією метою ним в листопаді 1886 р. в Руському театрі була організована благодійна вистава [11, с. 108]. На подальше облаштування народних читань у 1886 р. пожертвував 100 руб. Одеський тимчасовий генерал-губернатор Х. Рооп [14, с. 25].

Другу аудиторію для народних читань було відкрито в 1888 р. на околицях Одеси, на Слобідці-Романівці [15, с. 6]. Вона була названа на честь почесного члена Товариства Г. Маразлі. На відкритті та освяченні означеної аудиторії міський голова П. Зелений висловив вдячність добродійнику за пожертвувані ним на будівництво 20 тис. руб. [15, с. 9].

За звітом правління у 1889 р. пожертви на потреби Товариства поступили від почесного члена товариства, дворянина Г. Маразлі та графа

М. Толстого у розмірі 100 руб. від кожного [16, с. 29]. У 1892 р. 100 руб. Товариству передали спадкоємці графа О. Строгонова [17, с. 24].

Неабияка підтримка благодійників, зокрема, дворян, дозволила Одеському слов'янському благодійному товариству заснувати книжний склад, почати видавати загальнодоступні книги та облаштувати невелику бібліотеку.

У 1895 р. після смерті постійного благодійника П. Суппінича його братом на потреби організації було внесено 2,3 тис. руб., котрі були обернені в закладні папери Херсонського земського банка [10, с. 71]. Цього ж року Одеське слов'янське благодійне товариство ім. св. Кирила та Мефодія отримало 100 руб. від графа М. Толстого [10, с. 51].

Загалом, майже кожний звіт правління Товариства містить відомості про допомогу з боку графа М. Толстого. Зокрема, в 1898 р. на облаштування новорічної ялинки в «Питомнику слов'янських дівчат» він пожертвував 50 руб. [18, с. 24]. Наступного року внесок графа на потреби Товариства та «Питомника» склав 100 руб. [19, с. 46].

У 1900 р. від почесного члена Товариства, міського голови П. Зеленого для Одеського слов'янського благодійного товариства ім. св. Кирила та Мефодія було відпущено 162 руб. [20, с. 20]. У 1902 р. Г. Маразлі зробив пожертвування на розширення аудиторії на Слобідці-Романівці – 5 тис. руб. [15, с. 7], граф М. Толстой відпустив 100 руб. [21, с. 22].

У 1903 р. граф М. Толстой зробив внесок – 100 руб. [22, с. 18]. Звіти за наступні кілька років також засвідчують щорічні пожертви від графа. Окрім цього, благодійник, як і в попередні роки, пожертвував на розговини вихованок «Питомника слов'янських дівчат» 200 руб. (по 100 руб. на Великдень та Різдво) [23, с. 4]. У 1911 р. ним на поповнення бібліотеки при аудиторії ім. Г. Маразлі було виділено 100 руб. [23, с. 13]. Цього ж року дворянка Ю. Єліч заповіла Товариству 5 тис. руб. [23, с. 16]. Ми

погоджуємося з О. Музичком, що 1910-ті рр. – це період поступового занепаду Товариства, яке припинило своє існування внаслідок громадянської війни [24, с. 312]. Цей етап характеризувався зменшенням активності Товариства, скороченням обсягів благодійної допомоги.

В контексті досліджуваної проблеми доцільно визначити наступне. Історична ретроспектива діяльності вітчизняних благодійних товариств демонструє, що доброчинність ніколи не обмежувалася лише матеріальною допомогою, а виступала потужним інструментом формування суспільної свідомості. Залучення небайдужої частини населення, зокрема молоді, до благодійних ініціатив – від збору коштів до просвітницької роботи – ставало для неї першим практичним досвідом виходу за межі приватного простору у публічну сферу. Освоєння цього історичного досвіду допомагає сучасній молоді розуміти благодійність не як одноразовий прояв альтруїзму, а як усвідомлений громадянський обов'язок, що закладає фундамент активної соціальної позиції.

Аналіз діяльності благодійних інституцій в історичній ретроспективі дозволяє трансформувати абстрактне поняття патріотизму в конкретні суспільно корисні дії. Вітчизняні товариства нерідко виникали як відповідь на критичні виклики часу: бідність, неосвіченість, війни чи епідемії. Вивчення того, як тогочасне суспільство самоорганізовувалося без участі чи всупереч волі державних структур, виховує у сучасного молодого покоління суб'єктність. Це демонструє молоді, що статус громадянина вимірюється здатністю брати на себе відповідальність за добробут своєї громади та держави в цілому.

Історичний досвід доброчинності слугує дієвим механізмом розвитку соціальної емпатії та солідарності, які є базовими цінностями громадянського суспільства. Практика вітчизняного благодійництва демонструє приклади подолання соціальних, станових чи майнових

бар'єрів заради спільного блага. Розуміння цих історичних процесів допомагає сучасній молоді розвинути чутливість до потреб уразливих верств населення, вчить толерантності та взаємопідтримці. Взаємодія на засадах солідарності перетворює індивіда з пасивного спостерігача на активного творця соціальних змін.

Висновки

Отже, аналіз звітів Правління Одеського слов'янського благодійного товариства ім. св. Кирила та Мефодія свідчить, що важливу роль у роботі цієї організації відігравали представники дворянської верстви. Питома кількість фактичних даних, що містяться в звітній документації благодійних організацій за національною ознакою, дозволяють долучити її до переліку основних джерел даної проблематики.

Ретроспективний погляд на роботу благодійних організацій розкриває механізми формування управлінських та комунікативних компетентностей, необхідних громадянину. Організація доброчинних заходів, заснування недільних шкіл, лікарень чи притулків у минулому вимагали від їхніх учасників навичок самоорганізації, ведення діалогу та соціокультурного проєктування. Осмислення цих практик дає сучасній молоді чіткі інструменти та алгоритми для реалізації власних громадських ініціатив. Це доводить, що благодійна спадщина є готовою матрицею для виховання компетентного, відповідального та дієвого громадянина.

Список використаних джерел

1. Білоусова Л. Г. Національні товариства в Одесі в XIX – на початку XX ст. *Український історичний журнал*. 2017. № 2. С. 46–63.

2. Синявська О. О., Садова І. В. Національно-культурні товариства німецької громади в Одесі у другій половині XIX – на початку XX ст. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 1 (1). С. 372–381.

3. Грєбцова І. С. Літературні збірники у діяльності Одеського «Товариства допомоги літераторам і ученим» (кінець XIX – початок XX ст.). *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. 2019. Т. 24. Вип. 1. С. 47–58.

4. Морошан Н. Роль бессарабських дворян в організації благодійних кампаній під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр. *Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи*. Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2020. С. 43–47.

5. Насібова О. В. Благодійність як джерело фінансових ресурсів соціального захисту населення. *Ефективна економіка*. 2020. № 10. С. 1–6.

6. Стинська В. В. Нормативно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка, соціальна робота. 2021. Вип. 1 (48). С. 396–399.

7. Берестецька О. Благодійність як інструмент впливу громадян на стан соціуму. *Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи*. Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2019. С. 4–9.

8. Одесса. 1794–1894 / Издание Городского общественного управления к столетию города. Одесса: Тип. А. Шульце. 1895. 836 с.

9. Гребцова И. С., Гребцов В. В. Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII – 60-е гг. XIX в. (в аспекте проблемы: центр – регион). Одесса: Астропринт. 2006. 320 с.

10. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1895 г. Одесса: Тип. Высочайше утвержденного Южно-Русского Общества печатного дела. 1896. 104 с.

11. Моісеєва Т. М. Діяльність Одеського слов'янського товариства імені святих Кирила та Мефодія по організації народних читань. *Науковий*

вісник. Серія: економіка, політологія, історія. 2009. № 7 (85). С. 106–112.

12. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1882 г. Одесса: Тип. В. Кирхнера и компания. 1883. 12 с.

13. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1885 г. Одесса: Тип. В. Кирхнера. 1886. 26 с.

14. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1886 г. Одесса: Тип. В. Кирхнера. 1887. 31 с.

15. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1902 г. Одесса: Тип. Акционерного Южно-Русского Общества печатного дела. 1903. 52 с.

16. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1889 г. Одесса: Тип. «Одесского вестника». 1890. 17 с.

17. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1892 г. Одесса: Тип. В. Кирхнера. 1893. 32 с.

18. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1898 г. Одесса: Тип. Южно-Русского печатного дела. 1903. 44 с.

19. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1899 г. Одесса: Тип. Южно-Русского печатного дела. 1903. 68 с.

20. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1900 г. Одесса: Тип. Южно-Русского печатного дела. 1903. 40 с.

21. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1902 г. Одесса: Тип. Южно-Русского печатного дела. 1904. 52 с.

22. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1903 г. Одесса: Тип. Южно-Русского печатного дела. 1906. 32 с.

23. Отчёт правления Одесского Славянского Общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1911 г. Одесса: Тип. «Техник». 1913. 18 с.

24. Музичко О. Одеське слов'янське благочинне товариство імені святих Кирила та Мефодія: основні етапи діяльності. *Проблеми слов'янознавства*. 2007. Вип. 56. С. 311–312.

References

1. Bilousova L. H. Natsionalni tovarystva v Odesi v XIX – na pochatku XX st. [National societies in Odessa in the XIXth and early XXh centuries]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 2017. № 2. S. 46–63. [in Ukrainian].

2. Syniavska O. O., Sadova I. V. Natsionalno-kulturni tovarystva nimetskoi hromady v Odesi u druhii polovyni XIX – na pochatku XX st. [National and cultural societies of the German community in Odessa in the second half of the XIXth – early XXth centuries]. Visnyk nauky ta osvity. 2022. № 1 (1). S. 372–381. [in Ukrainian].

3. Hriebtsova I. S. Literaturni zbirnyky u diialnosti Odeskoho «Tovarystva dopomohy literatoram i uchenym» (kinets XIX – pochatok XX st.) [Literary collections in the activities of the Odessa «Society for the Assistance of Writers and Scientists» (late XIXth – early XXth centuries)]. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. Seriia: Bibliotekoznavstvo, bibliohrafoznavstvo, knyhoznavstvo. 2019. T. 24. Vyp. 1. S. 47–58. [in Ukrainian].

4. Moroshan N. Rol bessarabskykh dvorian v orhanizatsii blahodiinykh kampanii pid chas rosiisko-turetskoi viiny 1877–1878 rr. [The role of Bessarabian nobles in organizing charitable campaigns during the Russo-Turkish

War of 1877–1878]. Blahodiinist u suchasnomu sviti: vytoky, problemy, perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats. Izmail: RVV IDHU. 2020. S. 43–47. [in Ukrainian].

5. Nasibova O. V. Blahodiinist yak dzherelo finansovykh resursiv sotsialnoho zakhystu naselennia [Charity as a source of financial resources for social protection of the population]. Efektyvna ekonomika. 2020. № 10. S. 1–6. [in Ukrainian].

6. Stynska V. V. Normatyvno-pravove rehuliuvannia blahodiinoi diialnosti v Ukraini [Regulatory and legal regulation of charitable activities in Ukraine]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Pedahohika, sotsialna robota. 2021. Vyp. 1 (48). S. 396–399. [in Ukrainian].

7. Berestetska O. Blahodiinist yak instrument vplyvu hromadian na stan sotsiumu [Charity as a tool for citizens to influence the state of society]. Blahodiinist u suchasnomu sviti: vytoky, problemy, perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats. Izmail: RVV IDHU. 2019. S. 4–9. [in Ukrainian].

8. Odessa. 1794–1894 / Yzdanye Horodskoho obshchestvennoho upravlenyia k stoletyiu horoda. Odessa: Typ. A. Shultse. 1895. 836 s. [in Russian].

9. Hrebtsova Y. S., Hrebtsov V. V. Stanovlenye hosudarstvennoho popechytelstva y obshchestvennoi blahotvorytelnosty v Odesse v kontse XVIII – 60-e hh. XIX v. (v aspekte problemy: tsentr – rehyon) [The development of state guardianship and public charity in Odessa in the late 18th – 1960s (in terms of the problem: center – region)]. Odessa: Astroprynt. 2006. 320 s. [in Russian].

10. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1895 r. Odessa: Typ. Vysochaishe utverzhdennoho Yuzhno-Russkoho Obshchestva pechatnoho dela. 1896. 104 s. [in Russian].

11. Moiseieva T. M. Diialnist Odeskoho slovianskoho tovarystva imeni sviatykh Kyryla ta Mefodiia po orhanizatsii narodnykh chytan [Activities of the

Odessa Slavic Society of Saints Cyril and Methodius in organizing public readings]. Naukovyi visnyk. Seriia: ekonomika, politolohiia, istoriia. 2009. № 7 (85). S. 106–112. [in Ukrainian].

12. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1882 r. Odessa: Typ. V. Kyrkhnera y kompanyia. 1883. 12 s. [in Russian].

13. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1885 r. Odessa: Typ. V. Kyrkhnera. 1886. 26 s. [in Russian].

14. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1886 r. Odessa: Typ. V. Kyrkhnera. 1887. 31 s. [in Russian].

15. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1902 r. Odessa: Typ. Aktsyonernoho Yuzhno-Russkoho Obshchestva pechatnoho dela. 1903. 52 s. [in Russian].

16. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1889 r. Odessa: Typ. «Odesskoho vestnyka». 1890. 17 s. [in Russian].

17. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1892 r. Odessa: Typ. V. Kyrkhnera. 1893. 32 s. [in Russian].

18. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1898 r. Odessa: Typ. Yuzhno-Russkoho pechatnoho dela. 1903. 44 s. [in Russian].

19. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1899 r. Odessa: Typ. Yuzhno-Russkoho pechatnoho dela. 1903. 68 s. [in Russian].

20. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv.

Kyrylla y Mefodyia za 1900 r. Odessa: Typ. Yuzhno-Russkoho pechatnoho dela. 1903. 40 s. [in Russian].

21. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1902 r. Odessa: Typ. Yuzhno-Russkoho pechatnoho dela. 1904. 52 s. [in Russian].

22. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1903 r. Odessa: Typ. Yuzhno-Russkoho pechatnoho dela. 1906. 32 s. [in Russian].

23. Otchët pravlenyia Odesskoho Slavianskoho Obshchestva ymeny sv. Kyrylla y Mefodyia za 1911 r. Odessa: Typ. «Tekhnyk». 1913. 18 s. [in Russian].

24. Muzychko O. Odeske slovianske blahochynne tovarystvo imeni sviatykh Kyryla ta Mefodiia: osnovni etapy diialnosti [Odessa Slavic Charitable Society of Saints Cyril and Methodius: main stages of activity]. Problemy slovianoznavstva. 2007. Vyp. 56. S. 311–312. [in Ukrainian].